

■ Стазама прошлости у сигурну будућност

ИЗГЛЕД САКРАЛНИХ ОБЈЕКТАТА – ОГЛЕДАЛО НАШЕГ ЛИЦА

● Завод за заштиту споменика културе Краљево иза себе има изузетно успешну годину - захваљујући средствима Министарства културе обновљени су сакрални објекти на територији Рашког округа, а успешно се изграђује и црква Светог Саве у његовом родном месту Дежеви

Најзначајнији пројекат Завода за заштиту споменика културе у прошлој години успешно је приведен крају. Цркви брвнари која се налази у црквеној порти у Врби код Краљева враћен је аутентичан изглед какав је имала и када је изграђена крајем 18 века. Министарство културе и информисања за реконструкцију цркве брвнаре која је посвећена преносу моштију Светог Николе издвојило је 5 милиона динара.

Црква брвнара у Врби је укатегорисана као споменик културе од великог значаја. Ради се о једном споменику народног градитељства који потиче с краја 18. и почетка 19. века. Ми смо подигли цркву од земље хидрауличним пресам и обновили смо темељ овог објекта. Вратили смо и обновили све оне традиционалне материјале и заменили смо целу кровну површину која је била покривена ћерамидом, а ми смо вратили аутентичност овом објекту тако да смо цркву покрили дрвеним клисовима, рекао је Иван Милуновић, в.д. директора Завода за заштиту споменика културе Краљева.

Храмови брвнаре које је народ сам израђивао сада представљају реткост у Србији и овим крајевима, па је обнова ове цркве значајна за сав православни свет, а она сада изгледа као права лепотица и мештанима Врбе може служити за понос.

После периода комунизма који је негативно утицао на православље, сакралне објекте и духовност нације, народ све чешће жели да обнови старе светиње. Таква је ситуација и у удаљеном селу Гокчаници где црквена заједница и мештани желе да направе цркву на темељима старе цркве. У засеоку Рудњак у Гокчаници археолози су ископали темељ цркве која највероватније датира са краја 16. и почетка 17. века. Град Краљево је обезбедио средства за археолошка истраживања, а радови су поверени краљевачком Заводу за заштиту споменика културе.

Ови радови изводе се финансијским средствима града Краљева у износу од 135.000 динара који су неопходни за истраживачке радове. После ових истра-

живачких радова моћи ће да се приступи изради пројекта и обнови цркве, рекао је Иван Милуновић, в.д. Завода за заштиту споменика културе Краљево.

На локалитету црквине у Гокчаници пронађене су плоче са стилизованим крстом. Црква је димензија 2,80 пута 4 метра. Грађена је од камена са кровом од ћерамиде. Засеок Рудњак име носи из давних времена, јер се овде ископавала веома квалитетна руда гвожђа. Као и свака црква ни ова нема много покретних налаза.

Ми смо цркву датовали на основу аналогија зато што је црква зарушена највероватније крајем 17. века у време Велике сеобе када се становништво из ових крајева масовно иселило. Досељавањем новог становништва почетком 19. века око цркве је оформљена некропола. На основу тога смо закључили време рушења, а на основу пронађених надгробника у цркви са краја 15. века закључили смо да је црква изграђена нешто касније, а то је током 16. и почетком 17. Века, рекла је Марија Алексић Врљаквић, археолог.

Мештанима Гокчанице стало је да цркву обнове, а сваке године 4. августа на празник Блага Марија овде се одржава веома посећен сабор. Како би се почело са обновом цркве неопходно је да мештани плате пројекат за изградњу цркве, а израда пројекта креће се негде око 500 евра.

Завод за заштиту споменика културе Краљево започео је и обнову цркве Светог Николе у Баљевцу која датира највероватније с краја 12. и почетка 13. века. Археолошка истраживања даће нам одговоре везано за ову цркву на које тако дуго чекамо. Црква је била без крова 160 година што је довело до њеног уништавања, а онда је пре 8 деценија као привремено решење постављен кров који и даље стоји. У цркви су у току конзерваторски радови како би се заштитно фрескопис који датира највероватније из 14 века и по вредности налази се у рангу са сопоћанским фрескама.

Тренутно радимо обијање малтера и урадили смо превентивну техничку заштиту живописа у самој цркви. На основу ових ра-

дова утврдићемо од којих материјала је црква грађена и треба да израдим пројекат реконструкције саме цркве и са тим пројектом аплицираћемо код Министарства културе за добијање средстава у 2017. години, рекао је Иван Милуновић, в.д. директора Завода за заштиту споменика културе Краљево.

Министарство културе поделило је 1,5 милиона динара за истраживачке радове који су поверени Заводу за заштиту споменика културе Краљево. Предвиђено је да црква буде обновљена и да јој се врати аутентични изглед, као и да се живопису из 14. века врати стари сјај.

Реконструкција цркве у Баљевцу стављена је на листу приоритета. Нажалост, археолози нису успели да сазнају ко је ктитор ове светиње. Средњевековна пракса сахрањивања у црквама била је да се ктитор полаже у југозападни део цркве, али то није био случај са црквом Светог Николе. Остаћемо ускраћени за ту информацију.

Црква Светог Николе у Баљевцу је веома значајан споменик сакралног градитељства и потиче с краја 12. или почетка 13. века. Значајан из тога што у себи сажима добре традиције рашке стилске групе којој припада, али на овој цркви видни су утицаји романике односно приморја. Очигледан је утицај и близина Богородичине цркве у Студеници, односно Радосављево припрате, рекла је Гордана Гаврић, археолог.

Црква је дуго година била без крова што је утицало на убрзано пропадање како архитектуре тако и сликарства. Још увек се назире лик Светог Симеона Мироточивог изнад врата, делови композиције из житија Светог Николе, а назиру се и ликови царице Јелене и цара Константина.

Од 1776. године, по извештају Радомира Станића, црква је била запаљена и порушена све до 1935. године. Тада су постављени стубови и кров као привремено решење како би се заштитила црква и фреске у њој. Црква је 160 година била без крова, па је у олтарском делу израсла вишња пречника 50 сантиметара, рекао је

Радован Радосављевић, парох баљевачки.

Постоје записани подаци да је Свети владика Николај Велимировић освештао цркву 1939 године, а да је том чину присуствовало 12.000 људи. Из епархије Жичке захвални су Министарству културе, и Заводу за заштиту споменика на одлуци да се црква истражи и обнови. Уколико све буде протицало без потешкоћа већ за две године у Баљевцу ће средњевековна црква опет вратити стари сјај на понос мештана и свих православних Срба.

Завод за заштиту споменика културе Краљево прошле године је успео у једном подухвату за који су многи сумњали да је уопште могућ - у Дежеви, родном месту Светог Саве, изграђује се потпуно нова црква посвећена управо нашем светитељу. Коначно ће и родна груда српског архиепископа добити место за црквену службу, а Срби као светосавци и православци одужиће свој дуг према духовном светионику свеколиког српства. По значају и месту где се гради, овај храм биће одмах иза храма Светог Саве у Београду. Камен темељац за изградњу храма постављен је 2012. године, а Завод за заштиту споменика Краљево је пројектант и надзорни орган. Сада су завршене и куполе на овом изузетно лепом сакралном објекту.

Храм се гради на основу ауторског пројекта стручњака из краљевачког Завода. За скоро четири године храм је из темеља достигао висину од преко 10 метара. Израда пројекта за овакав храм на оваквом месту представљала је велику обавезу и одговорност за аутора.

За мене је рад на пројекту цркве Светог Саве у Дежеви представљао велики изазов и велику одговорност. Радити пројекат у једном овако светом и значајном месту је заиста велика одговорност. Највише ме је инспирисала Петрова црква као најзначајнији сакрални објекат из 9 века. Ово је најзначајнији објекат у мојој каријери, рекла је Мирјана Славковић, архитекта и аутор пројекта.

Црква се гради одмах поред дворске цркве Немањића која је на овом локалитету пронађена приликом архолошких истраживања

1981. и 1982. године. Око цркве истражено је и 40 гробова. Од средњег века Срби у Дежеви нису имали храм, па је значај изградње овог храма за место велики. У Дежеви живи око 300 становника, а млади су почели да се иселавају у веће градове.

Средствима Града Краљева завршени су и конзерваторско – рестаураторски радови на црквама студеничког слива у Врху и Милићима. Ови споменици културе нису обнављани већ тачно пола века, па су почели да пропадају. Црква у Врху је посвећена Светом Ђорђу, док је црква у Милићима посвећена Светом Алексеју. Сматра се да је исти човек ктитор обе цркве и да потичу из 1620. године. Замењени су камени покривачи па је спречено да влага и вода продиру у цркве. У цркви Светог Ђорђа налази се чувена фреска Светог Ђорђа који убија аждају, а у цркви светог Алексеја у Милићима налазе се јако вредне фреске Христовог уласка у Јерусалим и фреска Светог Саве. Завод за заштиту споменика културе прионуће и на обнову 10 цркава у студеничком сливу које такође нису обнављане 50 година. За ову годину Завод је од Министарства културе и информисања добио 3 милиона динара за обнову крова и конзервацију живописа у манастиру Стара Павлица која представља један од најстаријих сакралних објеката у Србији, а такође није обнављана већ пола века.

Сви ови радови на сакралним објектима могу да служе на част и Министарству културе и Заводу за заштиту споменика, као и целокупном српском становништву.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА - „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НЕОПХОДНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА”

СТАЗАМА ПРОШЛОСТИ У СИГУРНУ БУДУЋНОСТ

КАКО СПАСИТИ ЗАНАТЕ ОД ИЗУМИРАЊА

• Бављење старим занатима може бити уносан посао уз додатно улагање у машине, али је потребно и да држава субвенционише оне који би хтели да започну сопствену производњу како би зарадили и спасили занате од изумирања

Недалеко од Крушевца у селу необичног назива Глободер живи и ради један веома успешан пинтер, качар или бачвар који се овим старим занатом бави 35 година. Тих осамдесетих година када је почињао са радом била је велика потражња за бурадима, а и данас квалитетно буре брзо нађе купца. На пинтеровом имању налази се велики лагер са храстовим дугама која се користе за прављење бурића за вино и ракију. Преко 100 кубика дуга суше се и кису од 18 до 24 месеца како би буре било врхунски направљено. Пинтер Миломир има један од највећих лагера у Србији, а за израду бурета користи се само најквалитетнија храстова грађа. Стари пинтери нису имали машине већ су све ручно радили, а као експонат тих не тако давних дана у дворишту нашег пинтера налази се буре од чак 40 тона, а у његовој изради морало је да учествује око 50 бачвара.

Почео сам да радим као пинтер 1982. године. Код мене су радили тројица бачвара из Црне Траве. Они су ме научили свему што знам, а тих година у Југославији је увек мањкало бурића и било је увек посла. Нисмо могли да направимо довољно бурића, сећа се Миломир Мајдевац, пинтер из Глободера.

Пинтер Мајдевац набавио је најбоље машине које му знатно олакшавају посао. За израду буради користи се искључиво дуга од храста китњака који је тражен и свуда у свету. Кројење дуга је најосетљивији поступак у бачварском занату и он одређује и коначан облик бурета. Занат пинтера је посебно занимљив, јер обједињује више различитих техника обраде дрвета. Све дуге морају бити по стандарду, а уколико би дошло до и минималног одступања буре би пропуштало течност.

На нашој територији постоји 11 врста храста, али се највише користи китњак и најбоље је складиштити алкохол у бурету од храста китњака. Доказано је да је он најбољи за људски организам. Ја када погађам посао са винаријама у уговору пише да буре буде направљено од храста китњака и не можеш да им подвалиш другу врсту дрвета. Ја имам свој про-

грам за производњу и за сваку величину бурета ја знам колико дуга иде унапред. У моје буре од 500 литара иде 35 дуга. У барик буре од 225 литара иде 29 дуга, објашњава Миломир Мајдевац.

Онда на дуге долази стављање обруча и ту се цео процес ради као и пре неколико векови. Са два чекића пинтер мора добро оброче да навуче. Током производње дуге се савијају прегрејавањем, након чега их пале на ватри наложеној од отпадака истог дрвета. Постоје три врсте димљева буради марке барик. Пинтер из Глободера загрева унутрашњост бурета до 220 степени док температура спољашње стране износи 180 степени. Овај процес нагоревања даје посебну арому чоколаде алкохолу који се складишти у бурету. Дно бурета се прави посебно а дуге се спајају дрвеним типловима док се због пријањања између дуга ставља сушени рогоз.

Раније смо користили металне типлове, али из винарија су нам рекли да метални типлови оксидирају и да се онда алкохол осећа. Сада сви траже дрвене типлове што мало успорава процес производње, али добијамо на квалитету, рекао је пинтер.

Без алата нема заната и то видимо на лицу места, а у машине пинтер Миломир уложио је много новца. Није све до алата има много и до мајсторских руку, а наш пинтер занат је крао од најбољих. Обуку је имао у Бордоу у Француској где је много тога научио и унапредно квалитет своје производње.

Позвали су ме из Бордоа да одем код њих и ја сам 2004. године отишао у Француску и тамо сам боравио месец дана. Захвалан сам им на томе, јер сам тамо много научио, наводи Миломир Мајдевац.

Недалеко од пинтерске радионице налази се и породични дом Мајдеваца. Породични дом и вредну бурад чува један млади бернардинац. Овде се бурад доноси на финалну обраду. Уз помоћ машине мајстор обрађује ивице бурета како би се дно поставило.

Готова бурад одлазе на лацирање и тада су спремна за

продају. Ова готова бурад већ су спремна за продају и то у иностранству. Њих ће користити Италијани који већ годинама послују са Миломиром. У пинтеровој радионици праве се бурићи од 10 до 500 литара, али се највише траже барик бурад од 225 литара које се користе за складиштење вина. Српска бурад су тражена и на светском тржишту, али се мора играти поштено и без подваливања, јер се дешава да се откупе коришћена бурад најчешће из Француске и то по багателној цени, мало се репарирају и продају као нова. Наш саговорник није један од таквих занатлија. Он се служи оном старом перјаницом да се ново вино не сипа у мехове старе. Поштено ради од тога лепо зарађује, даје гаранције на готов производ и открива све тајне заната без задршке.

Први извоз сам имао 1996. године и тада сам продао 400 бурића на канадском тржишту. Тада смо добро проишли, али је посао стао 1999. године. Канадско тржиште је гладно за српским бурићима, јер колико знам у Канади не постоји ни један пинтер. После сам извозио бурад за сирће у Италију и то по 1.300 комада. Сарађујем са једним Италијаном од 2001. године без прекида и таквог купца само можеш да пожелиш. За њега правим буриће од 10 до 100 литара. Сада преговарам са купцима из Сан Франциска, али они траже да вежем годишњи уговор на 5.000 комада. Да се скупе сви пинтери у Србији не би могли да испоштујемо тај уговор. Ја могу можда да направим неких 1.000 комада. Нису сви велики послови златни. Ту ако се не снађеш пропадаш. Значи ја за наредних пет година не бих смео ником ништа да продам осим њима. То значи онда да су они мене купили, али ја се не продајем, рекао је Миломир Мајдевац.

Доста је младих који чекају сигуран посао у неком државном предузећу и у чекању за таквим запослењем прође им живот и најлепше године. Из приложеног се види да стари занат пинтера уз улагања у машине може бити уносан, па уколико желите да зависите само од свог рада, не чекајући да нешто

падне са неба, изучавање заната пинтера је право решење. Само да би постали самостални пинтер, бачвар или качар морате бити шегрт и до три године. Када шегрт самостално направи прво функционално буре онда се сматра да може самостално да се бави овим занатом. Потражња за српским бурићима је велика и странци не жале пара да купе наше буре од нашег храста китњака, јер вино и ракија која одлеже у овим бурићима имају специјалну арому.

Ту надомак Краљева у селу Врба живи и ради Добросав Пантовић, ковач старог кова који је се овим занатом бави од дечачких дана. У то време када су се занати и ручни рад поштовали и ценили имао је доста посла, а његови ручно ковани елементи налазе се на велелепним кућама наших радника у иностранству. Ковач је још од средњег века био универзални мајстор за све послове са металима. У средњовековној Србији од Саса чувених рудара, Срби су преузели нове технике и технологије експлоатације и обраде руда. Чекић, дуга клешта и наковањ од памтивека су симболи ковача, а без њиховог прављења ручних алата није се могло ни на њиву и без ковача није се није могао замислити ни један посао. И наш ковач, који је сада у пензији, имао је сталне муштерије и много посла, али са изумирањем старих заната опала је и потражња за његовим ручним радом, али он иако је у пензији не може без чекића и наковња.

Овим занатом се бавим од како сам завршио основну школу. Ковање мора да се воли и да се ради из срца. Јесте тешко и жуљеве не могу да избројим, али волим овај занат. Све што се искује од чирака за свеће до коване оградне је исплативо. Ја сам сада у пензији и више немам толико посла и углавном радим само за пријатеље. Поносан сам што је кроз моју радионицу прошло неколико радника од којих њих четворица имају своје радње, рекао је Добросав Пантовић, ковач.

Опала је потражња за ковачима и кованим гвожђем, јер су машински прављени еле-

менти много јефтинији и лакши за склапање од ових који се праве на стари начин уз помоћ физичког рада, зноја и жуљева. Нажалост, све је мање ковача у Србији који на стари начин кују гвожђе. Машине су замениле јаке ковачке руке и њихов смисао за оригиналност.

Ковача више нема у нашем округу. Сада готови делови долазе из Турске и они се само варе и склапају. Нема више ручног ковања, а ја не могу да нађем ни једног ученика који би хтео да кује гвожђе ручно. Онако како се некада радило. Ако наручите тону ја вама кући донесем 10 тона, јер 10 пута то гвожђе мора да прође кроз моје руке, рекао је ковач.

Занат изумире, а све је теже наћи неког ученика који ће бити заинтересован да у ковачници проводи своје време. Ипак, када би се изучио овај занат посла би било, јер ручно ковано гвожђе увек нађе купца који је спреман да за ручни рад издвоји новац и који цени аутентичне предмете.

Ковачница Пантовић некада је представљала синоним за врхунски квалитет кованог гвожђа. Њихови радови налазе се на многим објектима. Ковач Добросав ће и даље радити посао који воли и тражиће некога да га обучи у правог ковача. Његов син је завршио ликовну академију и у очевој радионици израђује скулптуре од гвожђа, које ће једног дана и изложити на некој од изложби. Када би се вредне руке ковача и синовљеви бројни оригинални декоративни елементи ујединили, а држава субвенционисала старе занате како не би пропали, ковачница Пантовић доживела би свој нови почетак и прави процват, јер квалитет и оригиналност увек имају предност над квантитетом и шаблонима.

П.Премовић

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАЊА ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА – „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА”

Стазама прошлости у сигурну будућност

НЕКАДА БЕШЕ ОВАКО, ПИТАТЕ СЕ ЗАШТО ?

Сто села, сто вела или свако село има своје обичаја. Кроз ову народну изреку може се описати колико су обичаји укорени у нашем народу. За сваку прилику постоје одређени обичаји којих се наш народ придржава или се придржавао. Модерно време и ново доба довело је до тога да се гро обичаја изгуби, али доста је обичаја и остало у нашем народу. Њихово значење и поимање се неретко коси са православном религијом, али што је највероватније остатак из паганске митологије.

РОЂЕЊЕ ДЕТЕТА

Од рођења до смрти постоје обичаји који се и даље практикују, али се и разликују од места до места у Србији. Рођење детета је и најсрећнији тренутак, а за сам чин везани су обичаји који се и даље практикују. Док је мајка детета у породилишту, по три пута се пуца из ватреног оружја, оцу се цепа кошуља, пије се алкохол и пуше цигаре. Уколико се роди женско дете кошуља се оцу не цепа, а у Црној Гори се у том случају не практикује ни прослава пуцањем из оружја у ваздух. Цепање кошуље тумачи се на више начина. Некада се порођај обављао у кући па се узимао искључиво део мушке одеће да се дете умота. Постоји и веровање да се део поцепане кошуље задржи како би и та особа добила дете истог пола. У Србији се најчешће више не прави разлика између мушког и женског новорођенчета, већ је битно да је дете живо и здраво. За Црну Гору то не можемо да тврдимо, јер патријархално васпитање није мењало свој облик кроз време, па је мушки наследник увек помпезно дочекао. Новорођенчету се још у породилишту ставља црвени конач око руке што представља заштиту од урока и злих сила и тај црвени кончић по веровању треба да се носи две године. Уроку је нарочито подложно мало дете, а урочити се може и злим очима. Некада се веровало да децу не треба пуно миловати, јер су се лако могла урочити. Приликом изласка из породилишта свекрве дарују снаху златним накитом, а новопечену мајку кући дочекују са печеним петлом, уколико је на свет донела мушко дете, а печеним пилетом, ако је рођено женско дете. Мајка треба да одгризе парче меса са пилетог крилца, а отац да одгризе парче батака и погачу. Четрдесет дана од рођења мајке обично проводе време у кући са дететом. Беби се тих 40 дана не секу нокти, већ по веровању мајка зубима беби грицка нокте. Беба до 40 дана не сме да буде у потпуном мраку, већ мора да светли лампа. После 40 дана

почињу бабине када се новопеченим родитељима одлази у госте уз обавезне дарове за бебу. Некада се на бабине носила вуна и пита од сира, како би мушко дете било бркато, а пита да би се девојке или мушкарци распитивале за њега или њу. На бабине не сме да иде жена која има месечни циклус. Ти обичаји су у великим и урбаним срединама исчезли, али се и даље практикују у селима и појединим деловима Србије.

КРШТЕЊЕ

Крштење, као Света тајна, може се обавити одмах по рођењу, с тим да је мајци забрањено да присуствује и улази у храм уколико није прошло 40 дана од порођаја. Првих 40 дана породила или бабињара још увек крвари, па се сматра да је нечиста. Некада се дете крстило одмах првих дана по рођењу, јер је у то време био велики морталитет новорођених, па нису желели да дете умре, а да не буде крштено. Када су комунисти дошли на власт крштење је обављано тајно уз дозу страха, а неке генерације и дан данас су остале некрштене. С падом комуниста Света тајна крштења је поново заживела у народу. За овај свечани догађај треба припремити крсницу- платно беле боје дужине од једног и по метра у које се дете увија по завршетку крштења. Негде је обичај да се дете увије у очеву белу кошуљу. За крштење је потребно да кум купи свећу и да се понесе маслиново уље којим ће дете бити помазано. Од белог платна беби се шашије бенкица или јастук.

СКЛАПАЊЕ БРАКА

Највише обичаја из давнина одржало се у народу приликом склапања брака. Када младенци одлуче да се венчају обавезно особи која их је упознала морају да купе ципеле, јер веровање каже да ће им љубав онда бити дуга и срећна. У периоду између веридбе и венчања млада не сме да носи црнину, јер ће јој по веровању брак бити тужан. Када сватови долазе по младу, таст поставља јабуку на највише дрво у дворишту и сватови не могу да уђу у двориште док младожења из пушке не обори јабуку. Младин брат стоји испред врата где се налази млада и преговара о њеном откуп. Када добије одређену своту новца пушта младожењу да уђе у собу по своју будућу супругу. Када сватови узму младу обичај је да млада пре првог моста баца белу марамицу у коју је ставила новац, а млада родбина зове је да се окрене како би деца личила на

њих. На дан венчања млада не сме да носи бисере јер они симболизују сузе, а према предањима она ће пролити много суза у браку уколико носи бисере. Постоји и обичај да после венчања млада десном ногом закорачи преко прага храма, јер то представља срећу. По доласку у свој нови дом млада од свекрве добија сито које баца на кров, па ако се сито задржи на крову и млада ће остати у кући.

КРСНА СЛАВА

Крсна слава је јединствена легитимација српског народа од Светог Саве, који је имена великих светаца за славу делио породицама свога народа, прво да учврсти веру, саплеменичку слогу и љубав, а онда и да сачува чистоту крви од инцеста. Свака заједница је имала главну славу и приславу, или „славу земље“. Како се славило тада може се само слутити према садшњим облицима прославе славског свеца. Црква је изричита да је слава породични свечани догађај и да се слави увек у породичном дому, а да су за верски обред најважнији славски колач који се сече у цркви, свећа са ликом свеца, освештано жито и вино којим се слава диже. Некада се славило по три дана: очи славе, слава и окриље. Ако слава пада у среду, петак или у време поста, била је посна и на трпези су све ђаконије, од супе до колача биле посне, а риба се подразумевала. У противном, што је најчешће, славске ђаконије су масне и не може се замислити без супе, сарме или купуса са много меса, прасетине или јагњетине. Гости су седали за сто по посебном, написаном приоритету: „у врх совре“ место је за старога кума, а од њега, са леве и десне стране по старини и блискости. Зетови су седали у дну совре, али и са посебним правом на шале и смицалице. Некада се на крсну славу код домаћина долазило намернички, али и без позива. Поклони се нису подразумевали или су били симболични, а састојали би се од воћа, флаше ракије, кафе... Данас, посебно у урбаној средини, гости се утркују поклонима велике материјалне вредности и подстичу раслојавање и друштвено и породично, а славски циљ се претвара у своју супротност.

Неретко, слављење се своди на свечани ручак по позиву и уз обавезне поклоне који су сами себи и циљ и сврха. Дешава се чак да се слави и по ресторанима где се губи свако славско одлике, а скуп у име славе служи „за показивање“ у друштву. Ретко се диже слава на традиционалан начин уз кадионицу,

тамјан, свећу, колач и његово преливање вином пред иконом свеца. Да и не говоримо о ритуалном испијању вина, уз наздрављање и песму „Ко вино пије за крсно име, помоз Бог Боже и слава божа...“ коју су певали сви чланови породице и други који би се нашли ту у време „дизања славе“. А за сваког члана породице би требало тако, односно тако су славили преци. После „подизања славе“ прелазило се на јело, пиће и песму. Певале су се славске и традиционалне песме слагањем гласова и из свег гласа, а често су се натпевали мушкарци и жене. И умерена шала се подразумевала. Данас се на славама ретко чује певање, а слава се свела на свечани ручак.

Код Срба најчешћа слава је Свети Никола, када половина Срба слави, а друга половина иде на славу. А честе славе су Свети Јован, Ђурђевдан, Свети Димитрије или Митровдан, Аранђеловдан...

Свако ко се роди мора и да умре. За фамилију је то један велики шок, јер стојећи испред одра покојника не могу да верују да су колико јуче с њим причали, а да сада лежи испред њих заувек склопљених очију. Та мистика смрти узроковала је велики број обичаја од којих су се многи одржали и до данас. Када покојник умре природном смрћу њега старији чланови купају, облаче му ново одело и обувају ципеле. Поставе га у лежећи положај и прекрсте му руке на грудима и то лева преко десне. Везује се вилица и затварају му се очи. Разна веровања у народу везана су за изглед мртваца. Уколико је покојник насмејан, верује се да ће један члан из уже породице умрети убрзо. Исто значење је и ако је покојнику отворено једно око. Велика свећа се пали уз узглавље покојника и кандило гори целе ноћи. Огледала у просторији у којој се налази покојник се покривају, а целе ноћи поред одра покојника неко од старијих особа проводи поред ковчега и никако се не сме допустити да мачка пређе преко покојника. Испод одра стави се лавор са водом из разлога да се телесне излучевине не сливају. Ипак то црква забрањује, јер се сматра да је то сувишан обичај и да гатаре користе ту воду за мађије. Женске особе које нису никакав род покојнику припремају кувану шеницу и вино помешано са уљем као и питу, јер се ваља нешто понети на гробље из куће. Обичаји су везани и за копање раке. Некада се помоћу глоговог колаца мерило колико је покојник дугачак, па се тај глогов колац онда бацао поред пута. Постојало је веровање да ко нађе и узме тај глогов колац задесиће га смртни случај у породици. Рака

није смела бити ни велика ни мала, већ таман, јер у супротном веровало се да ће још неко умрети из фамилије.

САХРАНА

Сахрана се организује најкраће за 24 часа. То и црква практикује. Вероватно је то из разлога зато што се дешавало да се особа за коју се сматра да је мртва пробуди из клиничке смрти. Албанци имају једну проверу пре укопа покојника. Сипају му врелу воду у уши и ако се не пробуди, брзо следи укоп. Косовски Албанци покојника само увију у чаршав и положи га у раку, а онда сви трком одлазе са гробља, јер верују да ко задњи остане на гробљу да ће он следећи умрети. У копаоничком крају покојника до гробља возе у отвореном ковчегу, па ако покојник покисне, још неко ће умрети убрзо. На дан сахране у Србији свештеник врши опело, а сви осим жена које имају месечни циклус пале свеће за покојника. После укопа на гробљу се служи храна и пиће. Ни то православна црква не одобрава, али са тим не може да се избори.

У тексту су описани само делови обичаји везани за најважније догађаје у животу. Већина обичаја датира још када смо били многобожци, али су се одржали и данас. Да ли су потребни ови обичаји и веровања? Нама као православним хришћанима нису, али то се преносило са колена на колена и када би неко из заједнице одједном напустио све обичаје био би другачије посматран од околине. У анкети коју смо спровели међу грађанима старије особе и даље практикују исте обичаје као и њихови стари, док млађа популација сматра да су то бапске приче и све чешиће одустају од обичаја, без обзира што се старији чланови љуте због тога. Ипак, много тога остаје обавијено велом тајне. Сложићете се да гатара, вештица, видовњака по Србији има. Призивање нечастивих сила како би се решили одређени случајеви или излечиле болести и даље је присутно у Србији. Црква каже да сваки одлазак код таквих особа представља терет души, али човек је спреман на разне компромисе како би решио своје проблеме.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА – „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА“

ЧУВАЊЕМ НАШЕГ НЕ УГРОЖАВАМО ТУЂЕ

Национализам се у Србији изједначава са шовинизмом иако дефиниција национализма у свој основи нема пезоративно значење. Србин националиста није исто као нпр. Аустралијанац националиста. Да ли је то заоставштина наше бурне историје и имали у национализму у Србији знака једнакости са шовинизмом питали смо доктора политичких наука.

-Национализам подразумева истицање националне традиције, пренаглашавање особености једног народа, њихово приказивање у бољем светлу и једну идеологију која не мора нужно да буде негативна, већ може да буде крајње позитивно схватање сопствених особина. Развија се не само код етничких нација као што су то Срби, већ и код нација као што су Американци и Аустралијанци који су настали мешањем различитих етничких група. Фашизам и нацизам су идеологије које се везују за покрете који настају у 20. веку. Фашизам се везује за Италију, односно за покрет који је предводио Бенито Мусолини, који 20-тих година 20. века долази на власт у Италији, а нацизам се везује за Националсоцијалистичку рад-

ничку партију Адолфа Хитлера. Нацизам је идеологија која је допринела да у Европи дође до великих материјалних разарања, огромног броја страдалих Јевреја, Рома, Руса, али и огромног броја страдалих Срба. Тако да је просто невероватно да поједини припадници српског народа подржавају ову ретроградну и штетну идеологију која је човечанству нанела много зла и апсолутно ничег доброг, рекао је др Предраг Терзић, градоначелник Краљева.

Национализам подразумева и осећај поноса на све што су наши преци урадили. Поносни су Срби на своје Немањиче, на своје ратнике из Маричке битке и Косовског боја, на родољубе који су бранили своју земљу у последњим ратовима. Само тај осећај поноса „велики“ би да нам одузму и да уместо тога наметну једну колективну грижу савести и да нам увек утисну жиг геноцидног народа. Ни у један бој Срби нису ишли, јер су хтели да окупају туђу земљу. Никада Срби нису напуштали свој праг, јер су то хтели, већ јер су морали. Можда зато и јесте за све Србе у расејању заједнички именитељ носталгија. Болест која

напада само Србе. Сада када Србин јасно и гласно каже да је националиста, јер воли своју историју, традицију, обичаје и народ буде јавно декларисан као „зли“ Србин, кога они преко „баре“ замишљају закрвављених очију, спремног да поједе живог pilota кога су оборили геноцидни Срби, док је он јадан бомбардовао нацију убица и глачитеља Албанаца. И Милица Ракић је према тој њиховој теорији била легитимна мета. Није спорно да национализам има две стране медаље.

-Мислим да национализам има своје добре и своје лоше стране. Уколико је национализам љубав према домовини, љубав према сопственој нацији, а при том не подразумева било какве антагонизме према другим народима и нацијама. Уколико национализам схватимо као жељу за јачањем своје државе, за побољшањем њеног угледа у свету онда се никако не може рећи да је то негативна појава. Међутим, уколико национализам са собом носи сукобе са другим људима и са другим народима и нацијама и уколико ти сукоби прерастају у оружане борбе зарад освајања те-

риторија, зарад господарења другим људима и ниподаштавањем њихових права онда се ради о појави која засигурно не може да добије епитет позитивна, истиче др Предраг Терзић.

Зашто се љубав према српству и Србији изједначава са национализмом који се једначи са фашизмом?

-Ја бих питање поставио обрнуто. Зар није ненормално да неко не воли свој народ? Зар је нормално да деца не познају националну историју? Зар је нормално да сви будемо анационални? Право сваког човека је да верује у неког Бога или да не верује ни у шта као што је право сваког човека да воли своју историју, да познаје традицију сопственог народа и да жели да је сачува. Национализам не треба изједначавати са фашизмом, јер за разлику од фашизма и нацизма, национализам у умереном облику може имати јако позитивне ефекте за развој заједнице. Да то није тако, зар сматрате да би се национализам развијао и био званична идеологија у великом броју развијених држава света, закључио је др Предраг Терзић, политиколог и

градоначелник Краљева.

Српски национализам је далеко од фашизма, нацизма и шовинизма иако многи желе да то представе као српско кокетирање са овим грозним идеологијама. Врло је битно да не дође до ситуације да се повампире фашисти и нацисти, али је још значајније да наша љубав према домовини сваки даном расте. И не морамо да се зовемо српски националисти. Нашем српском и светосавском бићу много више приличи да будемо српски родољуби. А ко су били први националисти забележио је Свети Николај Велимировић „национализам српски, као стварност, најстарији у Европи“.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУДЖЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА – „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НЕУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА”

СТАЗАМА ПРОШЛОСТИ У СИГУРНУ БУДУЋНОСТ

СРПСКИ МОНАСИ У ОРЛОВСКОМ ГНЕЗДУ

• Монаштво у Србији организовао је Свети Сава иако се зна да су монаси постојали и у 4 веку н.е. • Горња Савина испосница је најстарији сакрални објект где су се подмижавали најумнији монаси тог времена

Одрицање од свега земаљског како би се приближили Богу терало је монахе још у 4 веку да одлазе у пустиње где су уз молитве пронашли Бога у себи. У православној цркви монаштво је настало у египатским пустињама где су монаси живели као пустињаци у пећинама, колибама и у крошњама дрвећа. Једино тако, лишени свих овоземаљских удобности и страсти и уз свакодневну молитву могли су да у себи осете исконско хришћанство. Свети Сава је у Србији основао монашки ред који никада неће бити јачи него тада у средњовековној Србији. За монахе је изградио Горњу испосницу где се живело на полу-пустињски или скитски начин.

-Горња испосница је свакако најстарија и потиче из времена када је архимандрит Студенице био Свети Сава. У то време је подигнута ова испосница, као орлово гнездо далеко, за мировање, тиховање и посвећивање молитви. Сматра се да је Свети

Сава и први боравио у тој испосници, а касније као поштовано, свето и култно место та испосница је живела са манастиром Студеницом. Овде је у 17. веку написана Повеља манастира Студенице. Ту су се чувале манастирске књиге које су у самом манастиру биле изложене похарамима и турским пљачкама. Нажалост, оно што се налазило у испосници у смутним временима Првог српског устанка је спаљено да не би пало Турцима у руке тако да смо остали без једног књижевг блага које се ту чувало. Испосница је успела да преживи, живела је и живи и ту се у малој цркви у испосници и даље богослужи. Она служи ономе зашта је била и подигнута у доба Светог Саве, рекао је др Марко Поповић, научни саветник Археолошког института у Београду.

У склопу комплекса Горње испоснице налази се и црква посвећена Светом Георгију, јед-

ноброда грађевина, малих димензија, заправо онолика колико је рељеф простора дозволио. Сачувана је у целости, а има богат колорит фрескокомпозиције неуједначене уметничке вредности.

-Црква Светог Ђорђа потиче из средњег века и сачувана је у потпуности, али је то скромно здање које није у убеницима историје уметности, као сам матични манастир, објашњава др Марко Поповић.

И даље се памти да је монашки, а самим тим и духовни живот био најразвијенији у средњовековној Србији.

-Како се монаштво повећавало у испосници је било двоје, а највише троје монаха. Монаси највишег ранга који су се одважили да бораве у испосници, да ту препишу књиге, упућују молитве и служе Богу су били људи посебног кова и бирали су међу најелитнијим члановима монашке заједнице. Они су имали обавезу да једанпут не-

дељно посећују матични манастир, да присуствују недељној литургији. Тада су доносили производе које су сами направили у матични манастир, а одатле су доносили храну за седам дана и боравили овде, рекао је др Марко Поповић.

И сада отац Августин који борави у Горњој Савиној испосници долази једном недељно на недељну литургију и носи са собом намирнице за седам дана. То су велики подвизи. Данас је све то лакше, јер се један део може превалити колима, али и поред свега тога потребна је воља и напор да се на ово свето место стигне. Ако је подухват да се у данашње време реконструише дрвени мост, колики је тек подухват предузео Свети Сава да на овој стени изгради келије за монахе.

-Ово што ми радимо је поправка једне мостовне конструкције, па се изузето напрежемо, а у Савино време

је требало саградити целу ову грађевину која унутра има четири етаже за боравак монаха. Трбало је овде исклесати и стазу, јер ово није природна стаза. Мостовна конструкција је модерна и она је грађена 50-тих година 20. века. Раније се пело уз уже или лествице до улаза у саму испосницу, рекао је др Марко Поповић, најпризнатији археолог у Србији.

Дрвени мост је подигао отац Рафаило, последњи житељ Горње испоснице који је овде у орловском гнезду и сахрањен 1981. године.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУДЖЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА – „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НЕУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА”

Стазама прошлости у сигурну будућност

ПОШТУЈМО ТУЂЕ, АЛИ СВОЈЕ МАЛО ВИШЕ

Никада није на одмет да се подсетимо на она друштвено-историјска збивања чије последице су и данас актуелне. То је тиме потребније што се све више запоставља национална историја заснована на релевантним историјским изворима и што се врши ревизија давно утврђених истина које нису резултат нових, па је то случај и са феноменом исламизације, о чему разговарамо са мр Салихом Селимовићем, редовним чланом Матице српске и Удружења књижевника Србије.

ИН: Господине Селимовићу, када је почео процес исламизације у Србији?

Настоји се у интересу политичког тренутка разним фалсификатима оспорити непобитна чињеница да је велика већина муслимана, сада бошњака, српског порекла и православне провенијенције. Никада није ни било спорно да има наших муслимана који су турског, мада врло ретко и албанског порекла, али је то неупоредиво мање у односу на оне који имају српске корене. Затим, појављују се тврдње да су готског, илирског и богумлиског порекла. Готи су само протутљали кроз ове наше крајеве на путу за запад задржавши се на појединим местима мање од пола века. Илири одавно више нису постојали, били су романизовани и већ христијанизирани. Богумили нису били никакав посебан народ већ једна од многобројних калуђерских секти у оквиру православља, заправо Источне цркве. И прије доласка Турака Османлија знало се за Ислам и муслимане, а и било је муслимана као појединаца и мањих група. Свети Сава у својим списима их је називао исмаелитима и тада су у нашим крајевима сматрани за једну секту у Источном хришћанству. Ти муслимани су постепено нестали и нису дочекали појаву Турака Османлија крајем 14. века.

Исламизација као историјски процес настаје тек етапним турским освајањима наших земаља после Косовске битке при крају 14. века. То су тада били спорадични случајеви и тек у другој половини 15. и током 16. века тај процес постаје значајнији по обиму и последицама. Први конвертити на простору древне Рашке су се појавили око половине 15. века што је забележено у дубровачким архивским фондовима. Нпр. 1440. године помиње се трговац „турчин“ Шаин Жуљевић из Глухавице или Демирци Базара, код данашњег Тутина. Само презиме говори да је био Србин. У првом турском попису овог подручја тзв. скопског крајишта из 1455. године појављују се муслимани, али као Турци који су били феудални господари села и засеока. Били су то тимарници-спахије. Међу тим спахијама од њих 180 било је 50 до-

мањих хришћана који су постепено били исламизирани, јер као хришћани нису могли дуго да остану у турској војној аристократији. У време тог пописа на скоро целом подручју Старе Рашке пописано је 24.795 имена међу којима је било само 65 албанских. Број домаћих муслимана је био апсолутно занемарљив. Током друге половине 15. века процес исламизације је најпре захватио вилајет Рас, а Нови Пазар је већ у другој половини тог века био урбан насеље. Приликом пописа 1485. године Нови Пазар је имао већину муслиманског становништва (167 муслиманских, а 71 хришћанску кућу). Околна села су имала српско православно становништво, јер је харач плаћало 1865 сеоских домова. Тај намет су плаћали само хришћани. На сјеничко-пештерској висоравни 1477. године су пописана три домаћа исламизирана домаћинства у селу Раждагињи. У истом селу су 1585. године и даље биле само три муслиманске куће. У осталим деловима Старе Рашке исламизација је добила радикалнији замах тек у првој половини 16. века, али, углавном, око реке Пљеваља и подручја Буковица код Пљеваља. Међутим и тада је Пријепоље 1572. године имало 34 куће муслимана, а 63 куће хришћана па је било „велика варош хришћанских Срба“, како је нашао записано историчар Вукоман Шалипуровић. За време турског пописа из 1604. године у сјеничкој нахији су пописана 694 домаћинства од којих је само 125 било муслиманских. У исто време у нововарошкој нахији пописане су 1.104 куће. Хришћанских је било 993, а 111 муслиманских. Слично стање је било и у другим нахијама Старе Рашке као што су Бихор, Трговиште, Будимља, Комарани, Бања, Радохна, Остатија, Моравице. Само у ретким паланкама и варошицама је била већина исламизираних становништва, јер је градско становништво било привилеговано у односу на сеоско.

Познати турски географ Хаџи Калфа је записао да у Рожајама и половином 17. века живе само Срби, а у Бихору Срби и Арбанаси. На Пештеру, у Сјеничкој котлини, Штавици (тутински крај), Моравици (Ивањица) су тада живели искључиво православни Срби. У то време на целом подручју целе Старе Србије (Стара Рашка, Косово, Метохија, северозападна Македонија) било је регистровано само 226 албанских домаћинстава. Велики преокрет у верско-конфесионалној и етничкој структури становништва Старе Рашке, па тако и рашке области, настало је крајем 17. и почетком 18. века после катастрофалних аустро-турских и аустро-млетачких ратова. У тим ратовима су Срби и

Клименте узели масовног учешћа на страни Аустрије и Венеције као устаници и добровољци. Ратна разарања ретких градова и бројних села, огромне људске жртве као и турска сурова одмазда довели су до масовних сеоба староседелачких Срба преко Саве и Дунава. У опустеле крајеве се населио велики број Брђана, Херцеговаца и католичких Малисора. Међу тим досељеницима су били најбројнији Клименте, Кучи, Шаље, Шкријељи, Васојевићи, Дробњаци, Бјелопавлићи, Ровчани. У овим ратовима је дошло до јасне диференцијације по верској основи. Муслимани, иако у овим српским земљама су били још увек малобројни, стали су на страну турске државне идеје и њену одбрану, а хришћани су стали на страну Аустрије и Млетачке републике настојећи да се уз њихову помоћ изборе за слободу. Тако су се наши Срби поделили и борили једни против других, а за империјалне интересе наших заједничких непријатеља. И те европске хришћанске државе су биле само други освајачи и окупатори. Турци, схвативши да ће се домаћи муслимани много одлучити од правих Турака супротставити хришћанским силама, отпочели су са интензивном исламизацијом Старе Србије, па тако и Старе Рашке и рашке области. Цео 18. и прва половина 19. века су били период радикалне исламизације Косова, Метохије, сјеничко-пештерске висоравни, Моравице, Бихора, Будимље, Штавице, Корита, Рожаја, Плава, Комарана, Вранеша. Османлије су посебно обратили пажњу на исламизирање албанских католичких Малисора, јер су у поменутих ратовима учили да су исламизирани Албанци или тзв. Арнаути веома сурови и ефикасни у одмаздама и терорисању преосталог или скоро досељеног српског православног, па чак и српског муслиманског становништва. Било је много случајева да су Срби православци бежали преко Златибора, Голије и Јавора у београдски пашалук где је било доста слободне земље. Ипак, није процес исламизације ни тада текао баш ни брзо и једноставно. Нису се људи баш тако олако одрицали своје пређашње вере и народних традиција – рекао је мр Салих Селимовић, историчар и публициста.

ИН: Колико су исламизирани Срби поштовали традицију и обичаје својих предака?

Новине „Читалишта београдског“ објавиле су 1848. године један чланак у којем се наводи да на Пештери има кућа у којима живе два брата, један је муслиман, а други хришћанин. Један је ожењен Аном, а други Назијом. Када дођу Бајрам и Божић сви заједно то прославе. По-

себно су жене биле тврде у чувању пређашњих верских и општенодрожних традиција. Тај синкретизам и двоверје су доскора били евидентни, па чак и данас на сјеничко-пештерској висоравни, Бихору, Коритима се празнују Илиндан-Алиђун, Ђурђевдан, Прокопље, а на неки начин се обележе и Савиндан и Божић. Хришћанске традиције, па и неке из доба паганства, нису се могле ни код наших муслимана тек тако изгубити – рекао је мр Салих Селимовић, члан Матице српске.

ИН: Колико дуго је трајала исламизација у Србији?

Има примера и касне исламизације. У селу Орашац код Пријепоља део породице Томашевић се исламизирао и узео презиме Потурак. Или, на једној фотографији из 1919. године се виде мајка Ружица Пејовић са два сина: Алијом и Луком. У околини Новог Пазара исламизирали су се неки православци почетком 20. века, али су и даље у народу остали познати као Марковићи и Драшковићи. Према неком предању и сјенички Абдулаховићи су исламизирани почетком 20. века – казује мр Салих Селимовић.

ИН: Који су узроци довели до процеса исламизације?

Свакако је било више узрока. На првом месту би био економски момент, јер је конвертит аутоматски био ослобођен главног пореза тзв. главарине или харача, а преостала ситна и средња властела је задржавала своја имања и добијала титуле ага и бегова. Из редова крупне властеле појединци су то одмах на почетку урадили. Други узрок по важности је био друштвене и политичке природе, јер је Ислам био вера освајача. Онај ко би постао муслиман, тадашњи Турчин, могао је да напредује у друштвеној лествици до највиших државних и војних положаја. Трећи је данак у крви или девширма. Узимана су мушка деца од 10 до 19 година и одвођена у јаничарске школе у Једрену и Истамбулу. Непогрешиво су бирана најздравија и најпапетнија деца из сеоских средина. Јаничари су називани султановим синовима. Они најспособнији и најобразованији су заузимали највише положаје на двору и у османској администрацији и војсци. Било је и оних појединаца који су бежали у ислам да би се спасили од крвне освете или неке друге велике невоље мада је било и оних који су пригрлили ислам из духовне потребе. Поступак прихватања ислама је био веома једноставан. Конвертит је требао да изговори пред кадијом, хоџом или неким достојанствеником речи шехаде, тј. да призна да је Бог, Алах један и да је Мухамед његов посланик. Тада обично добија и арапско, турско или персијско име и мења ношњу која је у складу са

ношњом муслимана тог времена – изјавио је мр Салих Селимовић.

ИН: Јесу ли Срби насилно исламизирани и у каквим односима су живели муслимани и православци?

Све у свему може се рећи да од стране турских власти није било непосредне принуде у ширењу ислама изузев неких спорадичних случајева у локалним оквирима због уцена, разних притисака, претњи и слично или на веома важним геостратешким тачкама где је преовладавао турски државни интерес. Ипак, обичан народ је гајио добре комшијске и пријатељске односе и стварао кумовске и побратимске односе међу верски подељеном народу, свестан свог заједничког корена и истог језика. Још једном морам рећи да су теорије о илирском или богумилском пореклу рашких или санџачких муслимана далеко од научног утемељења и служе само у дневно-политичке сврхе. Има муслимана албанског порекла у овим нашим крајевима, али не и илирског. Римљани су после пораза Батоновог устанка на самом почетку нове ере дефинитивно сломили Илире и они су се једноставно изгубили са етносоциолошке и историјске позорнице. И сам некадашњи римски илирик је нестао јер су га римљани поделили на провинције Даламацију, Панонију, Горњу и Доњу Мезију. Албанци нису никакви потомци Илира, јер су они на Балкан дошли половином 11. века када су Илири били већ давно нестали и тада већ скоро и заборављени. Албанцима је илирско порекло после берлинског конгреса 1878. године сервирала и пропагирала Аустроугарска, јер је планирала стварање албанске државе која би спречила излазак Србије на Јадранско море – казује мр Салих Селимовић.

Из свега наведеног видимо да великим силама није одговарало да заједно у слози живе Срби муслимани, Срби католици и Срби православци. Тада би српски национални корпус бројао 20 милиона Срба. У Краљеву према последњим подацима живи 530 припадника муслиманске, 286 католичке и 82 припадника протестантске вероисповести. Највише има Рома муслимана, али и Рома православаца укупно 1.300. Суживот у Краљеву одвија се без тензија и уз поштовање туђе вероисповести.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА: „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА”

СТАЗАМА ПРОШЛОСТИ У СИГУРНУ БУДУЊНОСТ

СТАЗАМА НЕМАЊИЋА

Иза људи и времена остају трагови по којима потомство суди тим људима и времену. Светородна лоза Немањића и њихове 203 године владања српским земљама и народом у немирном времену, између два антагонистичка света, чији антагонизам ни данас није превазиђен, Истока и Запада, још увек је светионик нашем националном бићу да не забаса страпутицама које му злонамерно подмећу светски положаји и њихове полицијске испоставе, у бар пола света, зарад њихових политичко-економских, стратешких и неких других интереса. Зато никада није престало разграђивање свести нашег бића, потирање националног памћења, ревизија и брисање историје.

Због дубоко укорене истине да смо своји на своме, са свешћу о непогрешном и вечном мерилу вредности човека и његових дела из нашег народа, у вери према Богу и ближњима, још увек бијемо битке из морања, као доказ да нас још има. Додуше, са све тањом географијом, а дебљом историјом, са више гробља, а мање школа, са више пасоша и одлазака, а мање поноса, што је проблем који је системски индукван као народни.

Немањички траг кога сада но-

сталгично ишчитавамо, исијава, зрачи и значи светло доба наших предака којима се поносимо, свесни да је и у нама њихова крв, као непролазна категорија, и да фениксов узлет слутимо као наду у остварење нашег сна да - нама буде добро, никоме зло!

Путоказе имамо: личности, време и пло, за које смо коренима везани истински и моћно да само наш пристанак да нас ишчулају може нас из њега истргнути да нас нема. Немањићи су, на овом длану земље, коју је Бог нама наменио, тај пут трасирални свевремено- да се у овом животу часно послужи Богу и роду и да се о сваком суди према делу служења Богу и ближњима, уз потенцирано одређење за непролазно Царство небеско, али без одрицања од земаљског живота и старања за своје историјско биће и његов часни ток трајања. Напротив. Земаљским животом заслужио се вечни, небески, али и вечни живот у свом народу. Зато Немањићи трају моћно, свевремено и са различитим исијавањем. Трају као њихова државничка дела, као њихова аутокефална светосавска православна црква, као Србија, али и као њихови временски међаши, манастири и богомоље, којима су међили и по-

тврђивали своје територије. И као ни једна династија у свету, подigli су раскошне манастире, светионике вере, културе, развоја, као јединствена светла огледала у време западњачког средњег века таме и ретроградности. Српски средњи век, у коме је настала колајна немањичких манастира, таква култура, фресколикарска уметност, књижевност и архитектура, морао је бити само- век светлости, а све то постали су лампиони за наше свевремено видело!

Истине ради, многи манастирски бисери из тог времена само су у генетском сећању, неки су заборављени, неки разграђени и рањени, неки још и сада више значе но што зраче раскоши и лепотом, али довољно је да сачувамо ово што је остало за потомство и оно ће нам бити захвално.

Родоначелник лозе Немањића (1114-1200), Велики жупан од 1166. до 1196. био је и велики ктитор. Поменућемо, без хронолошког реда само неке: манастире Свете Богородице и Светог Николе код Куршумлије, Ђурђеве ступове на узвишењу изнад реке Рашке и Дежеве, код Новог Пазара, мајку свих цркава рашке градитељске школе, цркву Пресвете Богородице у манастиру

Студеница, највећу светињу ван српских земаља, манастир Хиландар на Атосу, манастир Никољача код Рашке ... Немањини потомци наставили су задужбинарство и били ктитори великих српских светиња које су биле свеколика духовна средишта и места за молитву и тиховање кроз време и невреме, путокази и светионици, камене читанке, неишчитане и неиспричане приче које се вас век читају и причају, а само су нове странице неишчитане камене читанке и неиспричане приче о њима. А не зна се која од које више значи или више зрачи српском национу: Жича, Милешева, Сопоћани, Градац, Стара и Нова Павлица, Бањска, Грачаница, Љевишка, Дечани, Св. Архангели, Савине испоснице, Богородица Хвостанска, Будисавци, Црква св. Ахилија у Ариљу, Љубостиња, Лазариц, Црква манастира Св. Арханђела у Леснову, Манастир Наупаре...

Ваља напоменути да ове српске светиње нису била само верска култна места и места за тиховање. Они су били расадници писмености, свеколике културе, па и здравствене, места где су се одигравали судбоносни догађаји, одакле се полказило и куда се враћало. При-

мера ради 1690. године је из порте Пећке Патријаршије, после већања, кренула Велика сеоба Срба, у Студеници је 1208. године отворена прва болница у којој је, например вршен царски рез скапелом у односу на кога је нови само мало модификован. Тада је отворена и организована школа, у Жичи је 1915. године у повлачењу српске војске пред немачком, аустроугарском и бугарском војском, одржана претпоследња седница Владе којом је председавао Никола Пашић... Једноставно, важнији догађаји и све крупне националне одлуке су овераване или покретане у портама ових светиња. И зато, док год ових светиња, па бар њихових темеља, има, не може нас да нема, ако ми сами на то не пристанемо!?

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА - „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА“

СТАЗАМА ПРОШЛОСТИ У СИГУРНУ БУДУЊНОСТ

МОНАСТИР ЖИЧА - ВЕКОВНИ ДУХОВНИ ВОДИЧ СРПСКОГ НАРОДА

- Цркву над црквама, Мајку свих цркава изградио је Стефан Немањић, Стефан Првовенчани, а потоњи Свети Симон монах
- Манастир је грађен од 1206 до 1217. године, а у потпуности је завршен 1221. године

Навршава се ове године и осам векова од како је Стефан Немањић први пут крунисан за краља, 1219. године, на Цвети у Никеји, Свети Сава је проглашен за архиепископа, а манастир Жича 1220. године за прву српску Архиепископију. На Спасов дан 1221. године у манастиру је одржан велики црквено – државни Сабор, а главни беседник био је Свети Сава који је окупљенима говорио о Символу вере који је донесен на Никејском сабору, а касније представљао и разлог поделе на католичанство и православље. Када је завршио своју беседу, Свети Сава крунисао је свог брата по други пут, али по православном обичају.

Манастир Жича на позицији на којој је изграђен био је на сталној мети српских непријатеља. Није дуго прошло од завршетка манастира када су га Татари и Кумани опустошили. То се десило крајем 13. века. Нешто касније Видински кнез Шишман продро је све до Пећи, а манастир је

опустошио и запалио. До 1309. године архиепископ Јевстатије II обновио је цркву Светог Спаса иако она више никада неће изгледати као и када је направљена. Вековима су манастир пустошили лопови, бандити. Онда су на ред дошли и Турци да би падом Србије 1459. године манастир остао пуст и без монаштва. Са сеобом Срба селило се и монаштво. Тек с почетком 19. века Карађорђе га је обновио и направио четири келије за монахе. Монаси су учествовали у устанку против Турака, али је манастир са сломом устанка поново опустео. Пола века је био пуст, да би се од 1854. до 1928. године предузели најопсежнији радови на обнови манастира. Бомбардовали су Немци манастир у јулу 1941. године, а владика Николаја Велимировића одвели у логор Дахау. После Другог светског рата, од 1965. године почиње обнова, али је земљотрес 1987. године поново порушио манастирски комплекс. Од тада почињу обимни радови на обнови читавог комплекса и сада му је враћен аутентичан изглед са почетка 13. века. Манастир Жича још је познатији и као седмострана Жича, јер су ту крунисани сви српски краљеви. И када би Србија поново постала монархија краљ би

био миропозан управо у Жичи. Живопис је изузетно вредан и потиче из 1220. године, а ризници чува бројне вредне реликвије.

Свети манастир Жича у склопу свог комплекса има осам цркава, што нема ни један други православни манастир у Србији. Једна од тих цркави је и црква Светог Саве чији је ктитор Свети владика Николај Велимировић. Црква је изграђена неколико година уочи Другог светског рата, а фрескописана је 1937. године. Занимљива је прича како је црква фрескописана.

– Оно што је занимљиво, а што није познато нашем народу је начин на који је живописана црква. Била је жена којој се син јединац напрасно упокојио и наравно била је очајна због тога. Некако се налазила на броду, не бих знала да тачно кажем где, на којем се налазио и владика Николај, наш свети владика Николај Велимировић. Она је решила да се убије скоком у воду. Међутим, владика јој је пришао и рекао: „То што планираш да учиниш, немој, него дођи код мене у Жичу“. Она се тргла, јер нико није знао за њену намеру, а владика је био позорљив као што знамо. Она је одустала, јер нема већег греха од самоубиства. Дошла је

у Жичу, замонашила се и упокојила као монахиња Марија, а своје наслеђе које је имала уложила је у цркву Светог Саве. Владика је тај новац употребио за живопис ове цркве, објаснила је монахиња жичка Нектарија.

Цркву је фрескописао руски емигрант, белогардејац Николај Бајендорф, а сам владика Николај Велимировић желео је да у цркви има фреску цара Николаја Романова, великог пријатеља Срба, који тада још увек није био канонизован. Имати фреску Николаја Романова у цркви био је велики проблем после Другог светског рата, па су монахиње фреску покриве папиром и тако сачувале и њу и цркву од комуниста. Тек после 50 година поново се појавила фреска Николаја Романова.

– Владика је раније саградио цркву у Охрид у где је такође била фреска цара Николаја. Комунисти су порушили цркву, а наше монахиње су биле приморане да ту фреску прекрију једним папиром, јер је постојала велика опасност по монахиње и цркву, ако комунисти примете фреску, рекла је монахиња Нектарија.

Живопису у цркви Светог Саве је потребна реконструкција са којом

се и почело, али су радови прекинути. Према речима директора Завода за заштиту споменика Краљево, радови ће бити настављени коначно следеће године, јер одлагање завршетка радова на реконструкцији цркве Светог Саве може унети само непотребно семе раздора.

Град Краљево, манастир Жича и установе културе одлучили су да ове године оснују Одбор за обележавање 800 година српске државности и да низом манифестација представи значај манастира Жича, а да се 7. октобар, Дан Преподобног Симона монаха и Дан Краљева прогласи државним празником.

„Идите и научите све народе крстећи их у име Оца, Сина и Светога Духа“.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА - „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА“

Стазама прошлости у сигурну будућност

ГРОБЉА, НЕМАР И НЕТРАНСКРИБОВАНА СРПСКА КУЛТУРА И ИСТОРИЈА

● Код православног Духовног центра у Краљеву налази се 12 споменика крајпуташа који су ту сакупљени са различитих страна како би се очували ● Крајпуташа су сведоци једног времена и највише датирају из Првог светског рата, а с обзиром да су споменици од пешчара, склони су пропадању под утицајем атмосферских прилика

Крајпуташа, судбине оних којих се сећају. Код православног духовног центра у Краљеву налази се 12 споменика крајпуташа који су ту сакупљени како би се очували. Потичу највише из Балканских ратова и Првог светског рата. Називају их споменик без гроба, а подизали су их породице погинулих Срба који су своје кости остављали тамо далеко за слободу отаџбине.

Крајпуташа код Духовног центра су споменици који су сакупљени како би на једном месту били изложени пролазницима и како би се сачувало сећање на погинуле ратнике у ратовима за ослобођење Србије са почетка 20. Века, рекла је мр Катарина Грујовић из Завода за заштиту споменика културе Краљева.

Сада су крајпуташа остављени и заборављени, препуштени временским приликама које их знатно оштећују јер су израђени од камена пешчара.

Њихова вредност је изузетно велика и у етнолошком смислу зато што на њима стручна јавност може да се упозна са занатским вештинама мајстора каменорезаца који су их израђивали, а са друге стране можемо се упознати са декоративним елементима, врстама и квалитетом боја које су коришћене у том периоду. Крајпуташа су прављени од камена пешчара и то је мекан камен који је једноставнији за обраду. С друге стране то је проблем њиховог очувања, јер је пешчар порозан камен који упија влагу и та влага доводи до његовог расипања тако да они у великом броју пропадају, расипају се и нестају, рекла је мр Катарина Грујовић.

Први пут крајпуташа се у Србији јављају у 14 веку у Ариљу, а масовнија појава ових споменика без гроба јављају се после Првог српско – турског рата који се назива још и Јаворски рат, а трајао је од 1875. до 1877. године. Бројнија турска војска савладала је српску војску у рату који се завршио мировним споразумом у Цариграду 1877. године. Потребно је заштити крајпуташе како би се зауставило њихово даље пропадање. Још 2013. године краљевачки Завод хтео је да изгради надстрешницу како би сачували крајпуташе. Међутим, Републички завод за заштиту споменика културе је одбио овакав предлог уз образложење да су аутентични крајпуташа предвиђени да стоје самостално или у

групи и то без надстрешнице. Републички Завод је исте године издао Решење о мерама техничке заштите за изradу пројекта санације и конзервације крајпуташа испред Духовног центра. Како су нам рекли из Републичког завода, они пројекат још нису добили на сагласност. Из краљевачког Завода за заштиту споменика културе рекли су нам да ће ускоро упутити пројекат Републичком заводу, али да је за заштиту крајпуташа потребно доста новца с обзиром да се ради о камену пешчару.

Мајстори који су израђивали крајпуташе на њима клесали опис из живота погинулог војника којем се споменик и подиже, а не зна се где је свој живот положио за отаџбину. Појава крајпуташа забележена је још у православној Етиопији, али је вредност српских крајпуташа далеко већа.

На територији Србије пронађени су гробови из доба палеолита, а начини сахрањивања мењали су се по раздобљима. Локалитет Лепенски Вир представља најважније археолошко налазиште које је променило све оно што се знало о човеку из праисторијског периода. Сада се локалитет налази недалеко од Доњег Милановца где је измештен након изградње хидроелектране „Бердап“. Титов мегаломански пројекат који је спровео заједно са Румунијом довео је до тога да се насеље Доњи Милановац потопи, а оригинално налазиште оде у дубине Дунава. Оно што је сачувано пребачено је на сигурно место, а нађена је најстарија и најважнија култура у праисторији у целој Европи. Још се не зна тачно из ког времена насеље датира. Историчари тврде да ова нарасе необична насеобина потиче од 9.200 година п.н.е. до 5.500 година п.н.е. Људи који су живели уз Дунав у овој насеобини били су изузетно креативни и живели од риболова. Нађена је и удица за рибе која је исклесана од камена као и шнала за косу. Насеља су била уређена са трговима, а куће су грађене тако да опонашају изглед стене трапезоидног облика која се налази на другој обали Дунава. Свака кућа је имала и светилиште што нам показује и пронађена фигура „Прародитељке“ исклесана у камену. Људи у Лепенском Виру сахрањивали су се уповањем и то је било најчешћи случај где је покојник сахрањиван испружен на леђима са длановима на трбуху. Пронађени су и гробови

дече, која су сахрањивана у подовима кућа где су се налазила светилишта. У Лепенском Виру пронађено је око 80 гробова који су се налазили у оквиру насеља. Спаљивање покојника вршено је само у изузетним случајевима.

Тај период историје познајемо, а познајемо и део историје када су овај простор запосели Римљани. Само у Србији рођено је 17 римских императора који су живели у луксузу што нам показују и остаци њихових дворова. Један од таквих и добро очуваних је и Феликс Ромулијана код Гамзиграда који показује сав раскош у коме су живели. Имали су чак и подно грејање. Знамо да је ту живео император Галерије са својом мајком, а знамо и да су се римски великодостојници сахрањивали у гробовима који су покривени дрвеним кућицама што нам показују и хумке недалеко од ове палате где су сахрањени Галерије и његова мајка. Римљани нису били прецизни у описивању народа који су ту живели од памтивека, па су свако племе које нису могли да победе означавали варварима и давали им имена попут Илира, Трачана, Дачана.

И онда наступа период историје који је изазвао велике контраверзе и међу самим историчарима. Досељавање Старих Словена на Балканско полуострво. Јесу ли наши преци дошли на ове просторе или су одувек били овде? Јесу ли за њих Римљани тврдили да су Илири и Трачани или су нам историју намерно изменили? То никада нећемо утврдити, али се све гласније покреће теза да су Срби одвајкада насељавали овај простор. Елем, за Старе Словене говорили су да су покојнике пре досељавања на Балканско полуострво спаљивали, а да су доласком на Балкан хумке својих покојника покривали дрвеним кућицама са кровом на две воде и да се одустало од праксе спаљивања. Најстарији гробови са стећцима наших предака нађени су у Босни и Херцеговини. Католици су их називали шизматичким гробљима, Срби турским и арнаутским, а муслимани каурским гробљима. Најјаснија о начину сахрањивања знамо из преднемањихког и немањихког доба. Најугледнији Срби, владоци и црквени великодостојници сахрањивани су у својим задужбинама, па знамо да је краљ Прелимир сахрањен у Расу у цркви Светог Петра, краљ Владимир у цркви Свете Марије у Крајини, Ми-

хајло и Бодин у манастиру Светог Срђа и Ваха. Стефан Немања, потоњи Свети Симеон Мироточиви, најпре је сахрањен у Хиландару, а касније у манастиру Студеница, Свети Сава је сахрањен најпре у храму 40 мученика у Трнову, па у Милешеву, да би га Синан паша спалио на Врачару. Стефан Првовенчани, потоњи Симон монах, сахрањен је у манастиру Жича, краљ Радослав у манастиру Студеница, Владислав у Милешеву, Стефан Урош Први сахрањен је у манастиру Сопоћани, Драгутин у Расу у цркви Светог Ђорђа. Краљ Милутин, највећи задужбинар међу Немањихима, прво је сахрањен у Бањској, па после у Краљевој цркви у Софији, где и данас почива. Бугари не желе да нам врате нетрулежно тело Светог краља и код њих је он највећа светиња. Стефан Урош Дечански сахрањен је у Дечанима, цар Душан Силни који једини није канонизован за свеца сахрањен је Архангеловом манастиру код Призрена. Златно немањихко раздобље Србије завршава се владавином Уроша Нејаког који је сахрањен у фрушкогорском манастиру Нови Јазак. Нетрулежне мошти Светог кнеза Лазара без главе, која се највероватније налази у Турској, похрањено је у манастиру Раваници, док је његова супруга, књегиница Милица, која потиче из лозе Немањиха сахрањена у Љубостињи. Треба напоменути неупућенима да су све побројане мошти нетрулежне и да имају изузетно пријатан мирис и да су у Србији велике светиње. Наступа онда дугачак период под Турцима, па постоје гробља које ми Срби називамо погрешно турским гробљима. Такво су звали и гробље у Ратини код Краљева које датира из 18. века, а утврђено је да су ту сахрањени црквени великодостојници, јер је Ратина била метох манастира Жича.

Срби су бежећи од Турака у Великој сеоби Срба под Арсенијем Чарнојевићем, дошли до Аустроугарске и тамо су остављали своје кости. САНУ сада пописује српске споменике у другим земљама. Само у Румунији дошло се до цифре од 20.000 српских гробова. На месту српског гробља у Будиму сада је леп парк, обележен великим каменим православним крстом. Морали су Срби да се боре и гину у и Првом и Другом српском устанку, па и у Балкан-

ским ратовима да би се ослободили Турака и тада је доста Срба изгинуло, али не толико колико у Првом светском рату. Сваки трећи Србин је погинуо у борби за слободу, а само приликом повлачења преко Албаније више десетина хиљада је оставило животе на Албанској голготи. Када су стигли до Грчке и оства Видо сваки дан је умирало око 300 Срба. Када је нестало места да их сахрањују на каменој обали Србе су потапали у Јонско море, па је у Плавој гробници 1916. године завршило око 10.000 Срба. Опорављена српска војска кренула је храбро у пробој Солунског фронта и тако одлучила Први светски рат, а за њима су остајали необележени дрвени крстови на гробовима незнатих јунака. До дана данашњег нису пописане све жртве које су страдале у пробоју Солунског фронта остављајући кости у Грчкој и Македонији. Велики пријатељ Срба, Арчибалд Рајс, оставио је поруку да му срце сахране на Кајмакчалану, што је и учињено, али је неко успео да сломи урму са великим срцем које је куцало за Србе. Шта је тек са најмање 700.000 хиљада Срба који су зверски убијени у Јасеновцу и на територији НДХ. Њихова тела завршавала су у Сави, крашким јамама, живи поливани кречом и за те мученике немамо ни гроб ни попис.

Гробља су веома битна да би се познавала сопствена историја. Зашто Шиптари данас преоравају српска гробља на Космету? Па да се не би знало да су ту Срби икада живели. Ако нема гробова лакше ће сви да поверују у њихову фалсификовану историју. Срби су одвајкада живели на Космету, Арнаути су дошли много касније. Ако мене питате, ја сам Србин, потомак Илира, Трачана и житеља Лепенског Вира и моји преци су одувек живели на овој ветрометини која се зове Балкан.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАЊА ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА - „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА”

СТАЗАМА ПРОШЛОСТИ У СИГУРНУ БУДУЋНОСТ

ШТА НАМ ДОНОСИ ПУТ КОЈИМ ИДЕМО

● Радна група Министарства културе и информисања увелико ради на доради Предлога, измене и допуне Закона о службеној употреби језика и писама са становишта језика као културног наслеђа

У Уставу Републике Србије у члану 10 пише: „У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Службена употреба других језика и писама уређује се законом, на основу Устава“. Међутим, у пракси видимо да се ћирилично писмо потискује пред латиничним и то доноси велику штету нашем национу. Ћирилицом се у Србији пише више од хиљаду година, али латинично писмо у свакодневној употреби потиснуло је наше писмо. Највише је томе кумовала комунистичка власт на челу са Титом. Крајем 1950-их почиње истискивање ћирилице из државне администрације у Србији. Увођење српскохрватског језика и изједначавање латинице и ћирилице представља велики удар на ћирилично писмо. Тих педесетих година терора над ћирилицом оставио је далеку последицу на наше изворно писмо. Истраживања удружења „Ћирилица“ показују да је у Београду само 31,8 одсто, а у Новом Саду тек 18,5 одсто јавних натписа исписано ћирилицом. Незнатан је број дневних и недељних листова штампаних ћирилицом, а од укупног годишњег тиража издатих књига нешто испод 30 одсто је ћириличних. Тако да можемо говорити о томе да је ћирилица као једино српско писмо у изузетно лошем положају.

Ћирилица је увек била угрожена. Први покушаји да се забрани сежу још у 18. век од Марије Терезије па надаље. Нарочито то видимо у доба када се водио Први светски рат и када су Аустроугари забранили ћирилицу на територији Србије. Касније је ћирилица забрањена и у НДХ и тај континуитет

забране ћирилице се преноси и до данашњих дана. Сада на територији екс Југославије имате случајеве скидања ћириличних табла. То је покушај да се уништи идентитет једног народа у чему најалост и ми доста саучествујемо, наглашава др Драгољуб Даниловић, професор историје.

У светској научној јавности је општеприхваћено да је латиница, која се код нас сада употребљава, хрватска. Сада имамо ситуацију да је већина натписа на објектима написана латиничним писмом уз огромну употребу енглеских речи. То се не може видети у Русији и Бугарској који негују своје писмо где и стране компаније ћирилицом пишу своје називе. А ми волимо да се хвалимо како знамо оба писма. Или једноставно волимо да се додворавамо Европској унији. Такво додворавање покушала је и Бугарска када је документа за приступ ЕУ штампала на латиници. Они су им то вратили уз захтев да све одштапају на ћирилицу. Видећемо да ли ће тако бити и у случају Србије и да ли ЕУ подржава језичку разноликост глобално или само од случаја до случаја. Министарство културе и информисања сада је оформила Радну групу која увелико ради на доради Предлога, измена и допуна Закона о службеној употреби језика и писама.

Пре свега одавно је било потребно да се прецизно дефинише службена употреба језика и писама, јер по члану 10 важећег Устава Србије у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Некако овај други део који се тиче ћириличног писма сведен је у досадашњој пракси и логици постојећег Закона, који није најпрециз-

није дефинисао ту материју, на веома узак контекст државних органа и службене комуникације. Ми ћирилицу као свој културни симбол хоћемо да чувамо, али нећемо да се одричемо интернационалног писма које је неизбежно у савременој комуникацији. И код законског оквира и код онога што је наша јавна свест морамо да направимо једну продуктивну и делатну равнотежу како би се културно-историјска, идентитетска и практична страна помириле, рекао је др Драган Хамовић, посебни саветник у Министарству културе и информисања и члан Радне групе.

Национални интерес је сачувати ћирилицу која се неизоставно везује за Србију. Иако је било приче да ће новине које излазе на ћирилицу имати неке погодности то се до сада није десило. Негде се говорка да ће и предузећа који буду носили ћириличне називе бити ослобођени једног дела пореза.

Елементарна културна самосвест овога народа говори у прилог томе да морамо да учинимо нешто да се системски подржи опстанак ћирилице у самој пракси не само законским уоквиривањем и обавезивањем него и подстицањем свести да нема разлога да се у комуникацији избацује ћирилица у име некакве отворености која у културном смислу чини штету и не доноси неку претерану корист. Кроз одређене подстицајне мере које су најављене и у Стратегији развоја културе покушаћемо да то питање службене употребе језика и писама, пре свега ћириличног писма, систематски решимо. То није лака ствар, јер је читав

дуг период нерешавања тог питања и сама пракса отишла предалеко, а многи су одустали од решавања тог питања под паролом „Свеједно ми је којим писмом пишем“. Културном самосвесном човеку, припаднику српског народа не би требало да буде свеједно, поготово када имамо у виду да је у читавом нашем окружењу ћирилица готово изагнана и да се симболички са ћирилицом ратује. Знамо где се све то ради и како се то ради, а ми сами не доприносимо практичној и продуктивној заштити на том пољу. Један од предлога је и формирање државног компетентног тела за језичку политику, Савеза за српски језик, који ће укључити стручњаке за ова питања из Одбора за стандардизацију српског језика који је до сада обједињавао све научне и културне установе које се баве српским језиком и писмом, али некако без пуне подршке државе. Надам се да ће се у том смислу ствари променити и овај законски предлог иде у том смеру, рекао је др Драган Хамовић.

Латиница је најалост потиснула ћирилицу, што због комунистичке диктатуре, што због продора енглеских речи у наш језик, а што због модерних комуникација. Због тога држава предлаже да и мобилни оператери омогуће подједнаку употребу и ћириличног и латиничног писма што до сада није био случај. Такође и 50 одсто филмова који се емитују на комерцијалним телевизијама морају бити титловани на ћирилично писму. Потребно нам је да ћирилица буде у употреби и у јавном простору. Немамо ништа против страних компанија, али нека њихови на-

зиви буду прилагођени нашем писму. Давно је Вук Крацић рекао „Пиши као што говориш, читај како је написано“ и то постоји само у српском језику који је толико богат речима да душебрижницима и то смета. А можда им и смета што су Срби имали писмо које је слично ћирилицу и неколико хиљада година пре нове ере, а самосвесни историчари то лако могу потврдити. То писмо се звало србица и велики број слова је слично ћирилицу. А ћирилице има и на египатским пирамидама само је англосаксонски лингвисти нису користили да дешифрирају назив и наравно нису успевали. А на пирамиди пише ћирилицом „АРСО“. Има и једна теорија која се граничи са фантастиком, а каже да је Исус Христ причао српским језиком и да су 10 Божјих заповести написане на србици. Можете веровати у то или не. Све се више доказује да су нашу историју намерно фалсификовали и мењали, па не треба да вас чуди када се буде потврдило да су Срби најстарији народ на свету и колевка цивилизације као и да је наше писмо успоставило писменост у Европи. Српска православна црква се никада неће одрећи ћирилице, јер тим писмом ми смо ближи Богу. Ћирилица је старија од латинице, само се према њој односимо као да је кужна.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА – „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА“

СТАЗАМА ПРОШЛОСТИ У СИГУРНУ БУДУЋНОСТ

САЧУВАЈМО НАШ НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ, ПИШИМО ЋИРИЛИЦОМ

● „Народ који изгуби своје речи, престаје бити народ“ - Стефан Немања, Хиландарска повеља

Српска ћирилица представља основно национално обележје и идентитет српског народа. Захваљујући словенској палеографији, као посебној науци која изучава историју ћирилице, можемо да говоримо о њеним поштомцима и првим датираним текстовима. Са појавом Ћирила и Методија, као оснивача словенске писмености, добијемо уређену азбуку, први пут употребљену у преводу Јеванђеља на старословенски језик 863. године. С обзиром на то да је историја ћирилице дуга и обимна, неопходно је истаћи најбитније моменте у развоју. Први споменик писан ћирилицом је Мирослављево јеванђеље (XIV век), ту је и Душанов Законик (XIV век) писан српскословенским језиком са елементима српског народног језика. У првој половини XVIII века јача утицај руске школе (са појавом Максима Суворова и Емануела Козачинског) и долази до

мешања рускословенског језика и српског народног, да бисмо 1818. године са појавом Српског рјечника Вука Ст. Караџића добили први пут реформисану азбуку каква се употребљава и данас. Сто година касније, стварањем заједничке државе СХС и након српско-хрватског језичког договора, Срби почињу да користе латиницу. Ипак, чини се да је данас ћирилично писмо у највећој историјској „кризи“. Иако је у Републици Србији у службеној употреби српски језик и ћирилично писмо, глобализација и савремени ток живота наметнули су латинично писмо које доминира у медијима, у називима и натписима фирми, улица, радњи.

Коришћење интернета и мобилних телефона допринео је да статистички подаци (у истраживању фирме за прикупљање података Open source, 2014) буду поражавајући. Наиме, више

од 47 одсто испитаника користи латинично писмо, 36 процената ћирилично, а осталих 17 одсто и једно и друго. Не можемо да не приметимо и да је у називу фирме која је спровела истраживање страна реч написана латинично. Лингвиста и академик Иван Клајн поводом тога упозорава да ће ћирилично писмо постати архаично писмо.

Не могу, а да се као професор српског језика и књижевности у средњој школи, не осврнем на проблем опште писмености и коришћења ћириличног писма у настави. Често се сусрећем са негодовањем ученика због инсистирања на коришћењу ћириличног писма као и са мешањем ћириличних и латиничних слова. Најчешће питање је: „Зашто морамо на Вашем часу да пишемо ћирилицом када без латинице не можемо да функционисамо у свакодневном животу?“ Није

ми тешко да у тим тренуцима прекинем са наставном јединицом која је по плану и програму и поразговарам са ученицима о истим стварима које и сада износим у овом тексту. Мислим да је то значајније за младе људе које стасавају и на којима остаје судбина ћирилице.

Шта треба предузети? Осим подизања свести о писму, језику, култури и идентитету, требало би уложити и већа новчана средства у ту исту културу. Учење и поштовање других језика и култура треба да буде богаћење у духовном смислу. Међутим, приоритет је сачувати своје.

Најбољи пример очувања писма налазимо код Руса који не дозвољавају употребу другог писма осим ћириличног, па имају Макдоналдс, Кока-колу, Старбакс кофе... Појава мобилних телефона у Македонији и у Бугарској нудила је и ћирилични избор језика, док

је код нас све то заживело много касније.

Охрабрује акција „Негујмо српски језик“ коју су 2015. године покренули Секретаријат за културу града Београда, Филолошки факултет и Библиотека града Београда како би се више пажње обратило на језичку културу. Надам се да ће се све већи број јавних личности укључити у ову акцију, као и наставници школа, родитељи и сви остали којима је стало до тога да сачувамо идентитет. На тај начин бићемо отворенији за нова учења, бољи саговорници и људи.

Др Марија Петровић

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАН ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА – „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НУЖНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА“

СТАЗАМА ПРОШЛОСТИ У СИГУРНУ БУДУЊНОСТ

КАД СРЦЕ ЗАПИШТИ, МИСАО ЈЕ КРИВА

● Кажу да човек не може заборавити две ствари: рођено име и матерњи језик. И још кажу да је крв вечна и да се преноси са колена на колена да је са геном одредница за народ. Али каква су нам имена, какав нам је језик, и колико нам је крв расточена? Има ли наде за наш народ?

Рођена имена нам често на наша не личе и не вежу нас са прецима. Роберти, Луције, Анабеле, Ларе, Индире, Клеопатре, накалемљени на наша презимена ништа не значе, сем што откривају глупост оних који таква имена надевају, па онај који их носи, без своје кривице, личи на стабло, наказно, оболело, са још живота у себи. А само колико душе има у Душици и Душану, добра у Добросаву и Доброслави, Добринку и Добрили, љубави у Драгу и Драгани, Љубици, Љубинки, Љубосави, Љубосаву, Љубодрагу, милине у Милици и Милошу, Милки и Милинку, господствености у Танкосави, славе у Славки и Славку, дара у Даринки и Дарку, али и пркоса у Србиславу и Србислави, Богославу и Богослави, Радославу и Радослави, Крسمану и Крсмани, па Косане, Светлане и Јоване, Божидари, Радовани и Јовани... Народ који има толико душе, добра, љубави, милине, господствености, славе и пркоса у својим именима може бити само Изабрани Народ! Зашто бисмо се тога одрицали и зашто бисмо се другима подређивали? Ако је то нечија намера да се и тако даље дробе и дели наше биће, на добром је путу, ако се не уземемо упамет. Имамо ли план, имамо ли идеју у вези наше даље будућности да будемо што нам преци беху, да њихов ген у нама клија и да нам потомство на њих личи, да останемо народ? Имамо ли мозга?

Језик наш, другим језицима, оних, из чијих нам је жвала само мржња текла, подводнички потурамо, заборављајући завет предака и завет прецима и нашу крв коју су лоптили. „Вируснице“ радо употребљавамо да бисмо били оно што нисмо и да бисмо се представили другима онаквим какви нисмо. Трујемо језик, а у својој глупости, поданички, подрепашки, бескичмењачки себе неизлечиво трујемо, као биће и као појединца. Хулимо на Бога и претке и дозвољавамо цинички да силују и „вирусницама“ погане и веру и вечеру, и бојиште, и ловиште, и воденицу и траваницу, и лебно жито и сито, и воду и моду, и знање и васпитање, и земљу и праг, тиквине вреже и ладолече, воћњаке и пропланке, крсне славе, свадбе и уранке, крштење, колеве, корење и семење, војни рок, ордеље и знамење, наду, стадо и пастире, виле и вампире, жар птицу и кадионицу, све белине и све истине, и рекло и порекло... Све су нам опоганили! Или, све смо опоганили, а ни туђим писмо нисмо записали. Да и то заборавимо и да се надамо да ће нас бити?

Зато смо на нестанак осуђени. Грехе бисмо окајали само ако би се себи искрено вратили, да будемо оно што су нам и преци били: своји на своме и са свим оним што нас је увек нашим чинило: са нашим језиком, са нашим крстом, са нашом душом на нашој земљи у којој су засијане кости

предачке да се никада не бисмо могли ње одрећи или је отуђити без самопрезрења. Наше садашње онеспособљавајуће стање не слаже се са нашим способностима, ако памет нисмо изгубили. Имамо ли мозга?

Сада, крв, као да је записе изгубила или је од прљавих генома туђих разграђена, па обневидели никако да се нашим сретнемо. А мора се поштовати и чувати своја крв! Племенитост наше крви, не тражи мешање са туђом крвљу ни за подразумевану неопходну обнову. Српкиња се за Србина удаје да Српчад рађају, гаранцију трајања народа који, само обједињен, међусобно крвљу чврсто повезан и са правим вођом из свог народа, без прихватања губитничке свести и подаништва које нам се намеће, има изгледа на опстанак. И бројно растимо. Стварајмо заједнице нашег народа, ма где били у свету, са којима треба живети у сагласју, на корист и њему и себи, али морамо знати у сваком тренутку да смо српски народ кога одређују преци, њихов ген и њихова крв и да баш све то морамо љубоморно чувати да би нас било.

А ми сада? Не можемо се препознати. Земље, крста, језика, имена, крви и порекла се свога стидимо и одричемо у сулудој трци за Мамоновим благодетима. А ништа од тога се не може заборавити. Ако се и заборави, ништа од тога не може нестати, пре

нас. Чак ни са нама. Склоност деобама, међусобним сукобима и однарођавању, без свести о опасности да смо, као народ, близу границе опстанка у времену и простору, без добре воље да тога будемо свесни и да створимо свој дугорочан стратешки план, матрицу свога опстанка, своју идеју о себи и да је усадимо у своју свест. Међутим, и ми смо постали велики поштоваоци култа новца и фалуса, односно, на првом месту су нам новац, задовољство и удобност, а у економској кризи и у окружењу туђинаца који то могу да нам пруже, лако ћемо бити увучени у мешање наше крви са туђом, где ће наше жене да предњаче, што се већ и догађа по већим градовима мешањем наших жена, претежно са Африканицама и тако ће и законски, преко мешаних потомака наша имовина да прелази у туђе руке и у крајем случају прећи ће целокупна. Мешањем наше крви са туђом крвљу мешамо нашу крв и преко одређене границе то више неће бити наша крв, односно, несташемо неповратно као садашњи народ. Спас од овог дугорочно планираног етноцида, који је у току, је хитно усађивање свести о обнову, искључиво у оквиру своје крви, са троје и више деце по пару за обнову! У противном, немамо шта да тражимо међу народима, а они који овај простор желе за себе рачунају на наше бројчано осипање и чекају свој тренутак. А ства-

рање услова за обнову је на савести и свести наше Владе и политичарима. По томе им треба и судити, као основном примарном параметру успешности.

Ех, да смо се са мудрошћу, пажњом и одговорношћу, у даљој и ближој прошлости, односили према разликама које нас деле, остајући наши у свом народу, сада би Срба било бар 20 милиона, без обзира да ли би били Срби православне, Срби мухамеданске, Срби католичке вере, али би били Срби, деца своје Србије, ма где били. Овако, иако смо један народ, исте крви и језика, најчешће смо и највећи непријатељи, туђим планом и нашом глупошћу да нас нема. И све смо даље од нас самих, искључујући најсвесније, ретке појединце који се враћају себи и својим прецима, уз сигурно болне ломове. Све остало је јасно, али нама недовољно да се просветлимо и наши останемо наши, јер „Брат је мио које вере био“ ако ни због чега другог, а оно зато што смо наши и да бисмо опстали.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАНА ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА - „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НЕЖИШНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА“

МР ЖИВКО СЛАВКОВИЋ, БИОЛОГ И ТРАВАР

МНОГО СМО СЕ УДАЉИЛИ ОД ПРИРОДЕ

● Биолог мр Живко Славковић цео свој живот посветио је изучавању биљака и њиховог деловања на људски организам ● У сарадњи са колегиницом Цонком Станков пронашао је и нову биљку

У Краљеви, а и шире, не постоји човек који није чуо за биолога и травара мр Живка Славковића. Живећи ван сваке удобности данашњег света професор је цео свој живот посветио изучавању самониклих биљака и њиховог деловања на људски организам. Све што човеку треба налази се у природи, само је потребно наћи начин да се та биљка на прави начин искористи. Овај биолог помогао је бројним грађанима да реше своје здравствене проблеме и то чини потпуно бесплатно. Са својом колегиницом Цонком Станков већ пет година ради на изучавању самониклих биљака.

–Боквица је самоникла биљка и јако је здрава. Може да се привија на ране, као и да се кува чорбича, а и да се прави чај за искашљавање. Биљка кселица се користи као зачин и има доста витамина Ц. Ми је користимо као зачин за чорбице, а убацујемо је и у питу. Маслачак је такође самоникла биљка и лишће се користи за салату, док се корен ове биљке користи за спремање чајева који помажу особама са оболелом јетром. Цвет маслачка ко-

ришти се за прављење меда и слатког. Плодове од дивље јабуке користимо за прављење сирћета које је одлично да се користи у зимским условима, јер је пуно витамина Ц, рекла је Цонка Станков, биолог и наставник биологије у ОШ „Вук Караџић“.

Професор Славковић познат је по томе што стално учи и унапређује своје знање. Он и његова сарадница пронашли су 2015. године сасвим нову врсту биљке коју су назвали „њиварица“.

–Имали смо задатак и циљ не само да је као коров уведемо у ботанику, него и да видимо практичну примену. Шта она то може да послужи човеку и животињама. Њиварица је веома богата танинима, минералима, антиоксидансима и даје много добре резултате за учвршћавање зубних десни, слузокоже носа, ждрела и једњака и отклања гљивице кандиде. Ми смо позвали фармације да наставе клиничка испитивања, али је одзив био никакав, истакао је мр Живко Славковић.

На територији Краљева може се

наћи доста бреза, а професор је проучио гљиву која расте на овом дрвету и закључио да је чај од ове гљиве изузетно добар за здравље човека.

–Бреза у својим листовима садржи материје које су врло добре за бубреге, кожу, имунитет и гљива на бреси их извуче и акумулира у плодноном ткиву. То плодносно ткиво је веома лековито. У целом свету је хит и ова гљива налази све већу примену у фармакологији, превентиви и терапији. Гљива се изрендла и остави се потопљена у млакој води целу ноћ. У гљиви се налази комплекс витамина Б, глукоза, бетулин. Овај лек се зове настој или водени екстракт и служи за спољашњу употребу на кожи. Користи се за натапање на младеже који су се расцветали или ако има црвених концентричних кругова око младежа. Ако постоје неки дерматитиси по телу и они се тампонирају. Овај лек даје резултате и код лакших облика псориазе, па чак треба покушати и код депигментације коже. Ситно рендана гљива са бресе се прелије са четврт литра воде и користи се за отклањање

метњих органа за варење. Посебно се користи код особа које имају малигна обољења, објаснио је мр Живко Славковић, биолог и травар.

Дрво храста је од памтивека код Срба било свето дрво. Кора храста је изузетно лековита за људски организам. Некада се и хлеб правио од храстове коре. Наши стари су знали његова лековита својства, али данас се заборавило да и кора од храста може бити и те како лековита.

–Храст лужњак је најлековитији храст, а у нашој флори постоји 4-5 врста храста. Ова обична кора је права ризница лекова. Храстова кора служи за унутрашњу и спољашњу терапију. За унутрашњу терапију кува се 10 минута у изворској води. На једну шаку храстове коре иде литар и по воде, 10 минута ври. После тога се склони са извора топлоте и меша се интензивно. Тај чај служи за заустављање крварења, сузбијање дијареје и делује изванредно као адстрингенс тј. стежери. Капилари на рани се скупљају, али тада чај мора да буде хладан. Код жена овај чај помаже у случају да се

појаве ранице на глићу материце као и код појаве миома. Спречава упалу слузокоже танког и дебелог црева, рекао је мр Живко Славковић, биолог.

Изгледа да смо се много удаљили од природе или се природа оградилла од нас. Пре ће бити ово прво, јер за све болести постоји лек у природи само треба живети у складу са природом. Србија је богата лековитим биљкама, па је вишедеценијски рад проф. Живка Славковића немерљив, јер је успео да проучи велики број самониклих биљака. Он и даље свој посао обавља са великом љубави са надом да ће његови рецепти помоћи што већем броју грађана Србије.

П.П.

ПРОЈЕКАТ СУФИНАНСИРАНА ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА - „СТАВОВИ ИЗНЕТИ У ПОДРЖАНОМ МЕДИЈСКОМ ПРОЈЕКТУ НЕЖИШНО НЕ ИЗРАЖАВАЈУ СТАВОВЕ ОРГАНА КОЈИ ЈЕ ДОДЕЛИО СРЕДСТВА“